

Актуальна

Установы вышэйшай адукацыі Беларусі ў сусветных навукова-адукацыйных рэйтывах: вынікі 2018 года

В. А. Гайсёнак,

рэктар, доктар фізіка-матэматычных навук, прафесар,

В. А. Наумовіч,

загадчык кафедры кіравання
і эканомікі вышэйшай школы,
кандыдат эканамічных навук, дацэнт,

В. В. Самахвал,

прафесар кафедры кіравання
і эканомікі вышэйшай школы,
доктар хімічных навук;

Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы;

У. М. Галынскі,

начальнік аддзела Упраўлення
міжнародных сувязей, кандыдат
фізіка-матэматычных навук, дацэнт,
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

Лепшы вынік мае Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт – 489-е месца ў вебаметрычным рэйтынгу, у Шанхайскім прадметным рэйтынгу па фізіцы ён увайшоў у top-500, у рэйтынгу THE лепшых універсітэтаў Еўразіі заняў 44-е месца. Такім чынам, для выканання кантрольных лічбаў названай вышэй Дзяржаўнай праграмы патрэбны дадатковыя меры па стымуляцыі і падтрымцы ўдзелу ўстаноў вышэйшай адукацыі Беларусі ў міжнародных рэйтынгах.

У раздзеле «Развіццё сістэмы вышэйшай адукацыі» Дзяржаўнай праграмы Рэспублікі Беларусь «Адукацыя і моладзевая палітыка на 2016–2020 гг.» [1] (далей – Дзяржпраграма) запланавана колькасць устаноў вышэйшай адукацыі (УВА), якія павінны ўвайсці ў 4000 лепшых універсітэтаў свету згодна з вебаметрычным сусветным рэйтынгам універсітэтаў WRWU ці ў першую тысячу ўніверсітэтаў згодна з сусветным рэйтынгам універсітэтаў QS (World University Rankings) альбо сусветнага рэйтынгу навуковых устаноў SIR (Scimago Institutions Rankings). Колькасць такіх УВА павінна складаць ад васьмі ў 2016 г. да дзесяці ў 2020 г. Асобнага фінансавання для выканання пастаўленай задачы і пераліку УВА, якія павінны дасягнуць запланаваных паказчыкаў, Дзяржпраграма не прадугледжвае.

На сённяшні дзень у Рэспубліцы Беларусь 51 УВА. У 2018 г. шэраг з іх увайшлі ў 16 сусветных рэйтынгаў, якія былі праведзены 11 рознымі агенцтвамі. У рэйтынг WRWU ўключаны ўсе беларускія УВА, ва UniRank – 47, у астатнія рэйтынгі ўваходзяць ад адной да шасці беларускіх УВА (табліца 1).

Як ужо адзначалася, Дзяржпраграмай ацэньваецца ўдзел толькі ў трох рэйтынгах: WRWU, QS, SIR. Прааналізуем падрабязней парадак іх правядзення і пазіцыі беларускіх УВА ў гэтых рэйтынгах.

Вебаметрычны рэйтынг распрацоўвае даследчая група Cybermetrics, якая ўваходзіць у склад Нацыянальнага даследчага савета Іспаніі. У ім даследуюцца прысутнасць УВА ў інтэрнеце на аснове аналізу зместу яе сайта і публікацыйная актыўнасць супрацоўнікаў. Вебаметрычны рэйтынг дзякуючы аўтаматызацыі рангавання і адсутнасці працэсу збору інфармацыі ад УВА, экспертаў і заказчыкаў спецыялістаў уключае ў рангавы спіс абсалютную большасць УВА свету – каля 28 тысяч.

Дзяржаўнай праграмай Рэспублікі Беларусь «Адукацыя і моладзевая палітыка на 2016–2020 гг.» устаноўлены мэталы паказчыкі па выніках удзелу ўстаноў вышэйшай адукацыі Рэспублікі Беларусі ў вядучых сусветных рэйтынгах. У 2018 г. тры беларускія класічных і два тэхнічных універсітэта занялі пазіцыі, якія былі вызначаны Дзяржаўнай праграмай, – увайшлі ў top-4000 вебаметрычнага рэйтынгу. Два ўніверсітэты ў QS рэйтынгу ўніверсітэтаў свету і тры – у рэйтынгу навуковых устаноў SIR увайшлі ў top-1000.

Установы вышэйшай адукацыі Рэспублікі Беларусь у сусветных рэйтынгах
(па стане на лістапад 2018 г.)

Рэйтынг, рэйтынгавае агенцтва	Поўная назва рэйтыngu на англійскай і беларускай мовах	Колькасць УВА Беларусі ў рэйтыngu і іх пазіцыі	
Shanghai Ranking Consultancy	Shanghai Ranking's Global Ranking of Academic Subjects GRAS Physics; Шанхайскі сусветны прадметны рэйтынг па фізіцы	1	БДУ 401–500
THE (Times Higher Education)	THE World University Rankings; Сусветны рэйтынг універсітэтаў THE	1	БДУ 1000+
	World University Rankings by Subject (Physical Sciences); Сусветны прадметны рэйтынг THE па фізіцы	1	БДУ 601–800
	THE university ranking of Eurasia nations; Рэйтынг THE ўніверсітэтаў краін Еўразіі	1	БДУ 44
QS (Quacquarelli Symonds)	QS World University Rankings; Сусветны рэйтынг універсітэтаў QS	2	БДУ 354, БНТУ 751–800
	QS University Rankings: Emerging Europe & Central Asia (QS EECA); QS рэйтынг універсітэтаў краін, якія развіваюцца, Еўропы і Цэнтральнай Азіі	4	БДУ 23, БНТУ 95, БДУІР 137, ГрДУ 151–160
	QS Graduate Employability Ranking (QS GER); Сусветны рэйтынг па працаўладкаванні выпускнікоў	1	БДУ 301–500
U.S. News & World Report	U.S. News U.S. News Best Global Universities; Сусветны рэйтынг лепшых універсітэтаў	1	БДУ 697
	U.S. News Best Global Universities for Physics; Сусветны прадметны рэйтынг U.S. News па фізіцы	1	БДУ 249
WRWU; Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC), Cybermetrics Lab	Webometrics Ranking of World Universities (WRWU); Сусветны вебаметрычны рэйтынг	51	БДУ 489, БНТУ 2719, ГрДУ 3349, БДУІР 3719, ГДУ 3980 і інш.
SIR, SCImago Research Group	Scimago Institutions Rankings (SIR); Сусветны рэйтынг навукова-даследчых устаноў SIR	3	БДУ 658/5081, БНТУ 735/585, БДУІР 745/595
URAP, Блізкаўсходні тэхнічны ўніверсітэт (Турцыя)	University Ranking by Academic Performance (URAP); Рэйтынг універсітэтаў па акадэмічных паказчыках	1	БДУ 1393
The consortium – U-Multyrank	U-Multirank; Рэйтынг U-Multirank	6	БДУ, БДМУ, ВДМУ, ВДТУ, ПДУ, МІК2
Тры місіі універсітэта, Расійскі саюз рэктараў	Moscow International University Ranking «The Three University Missions» (MoIUR); Маскоўскі міжнародны рэйтынг «Тры місіі ўніверсітэта»	1	БДУ 168
RUR, RUR Rankings Agency	Round University Ranking (RUR), Сусветны рэйтынг універсітэтаў RUR	3	БДУ 706, РІВШ 731, БДМУ 772
UniRank, IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence	UniRank University Ranking; Сусветны рэйтынг веб-папулярнасці ўніверсітэтаў	47	БДУ 948 і інш.

У табліцы змяшчаюцца прынятыя скарачэнні назваў беларускіх УВА: Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (БДУ), Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт (БНТУ), Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі (БДУІР), Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы (ГрДУ), Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны (ГДУ), Беларускі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт (БДМУ), Віцебскі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт (ВДМУ), Віцебскі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт (ВДТУ), Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт (ПДУ), Мінскі інстытут кіравання (МІК), Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы (РІВШ).

¹ Лічбы ў гэтай ячэйцы: лічнік – сярод усіх навукова-даследчых устаноў, назоўнік – толькі сярод УВА.

² Месца ў гэтым рэйтыngu не вызначаецца. U-Multirank выкарыстоўваецца для самастойнага супастаўлення і ранжыравання ўніверсітэтаў па розных паказчыках.

Індыкатары рэйтыngu і іх вагавыя каэфіцыенты сістэматычна ўдакладняюцца, што дазваляе мінімізіраваць спецыяльную «раскрутку» сайта. На дадзены момант метадыка фарміравання рэйтыngu не супадае з той, што прымянялася ў 2015 г. падчас распрацоўкі Дзяржпраграмы. Так, адзін з ацэначных індыкатараў выкарыстоўваецца са снежня 2016 г. як асобны «рэйтынг адкрытасці» па цытаванні навуковых публікацый лепшых профіляў супрацоўнікаў УВА ў Акадэміі Google, другі новы індыкатар – колькасць публікацый сярод 10 % найбольш цытуемых [2; 3]. Адзначым, што сёння ў вебамерычным рэйтыngu пазіцыі УВА вызначаюцца сайтам і спасылкамі на яго з вагавым каэфіцыентам 0,55 і якасцю публікацый з вагавым каэфіцыентам 0,45. У 2018 г. у лк першых 4000 з прымяненнем новай метадыкі ўвайшлі пяць беларускіх УВА (гл. табліцу 1).

Раней на прыкладзе УВА СНД было паказана [4], што крытэрыі вебамерычнага рэйтыngu дазваляюць, як правіла, выходзіць на лідзіруючыя пазіцыі класічных універсітэтаў, затым – тэхнічным, што пацвердзілася і на прыкладзе нашых УВА.

Другі рэйтынг – QS, які адзначаецца Дзяржпраграмай, функцыянуе ў дзеючым выглядзе з 2010 г. (з 2004 па 2009 г. ён складаўся сумесна з агенцтвам Times Higher Education па іншай метадыцы). У рэйтыngu выкарыстоўваецца шэсць індыкатараў, найбольшы вагавы каэфіцыент прымяняецца для індыкатара «акадэмічная рэпутацыя» – 0,4, які вызначаецца на аснове апытання амаль 34 тыс. экспертаў з розных краін свету. Акрамя сусветнага рэйтыngu, агенцтва QS публікуе і іншыя рэйтынгі: 48 прадметных рэйтынгаў; рэйтынгі краін, якія развіваюцца, Еўропы і Цэнтральнай Азіі; MBA і інш. У асноўны сусветны рэйтынг QS World University Rankings у бягучым годзе ўключаны дзве беларускія УВА: БДУ (354) і БНТУ (801–1000).

Рэйтынг SIR распрацоўваецца іспанскім даследчым цэнтрам SCImago Lab на падставе аналізу і візуалізацыі навуковай дзейнасці ўстаноў з выкарыстаннем базы навуковых публікацый Scopus. Каб увайсці ў гэты рэйтынг, УВА неабходна мець не менш за 100 навуковых публікацый у базе Scopus штогод за папярэднія пяць гадоў, што для большасці ўстаноў даволі складана. Рэйтынг будзеца на дынамічным адлюстраванні інфармацыі, што прыводзіць да пастаяннай змены пазіцый УВА на працягу года. У 2018 г. у рэйтынгавым спісе SIR налічваецца 5637 адукацыйных і навуковых устаноў, сярод якіх 3234 УВА. У верасні 2018 г. БДУ рангаваны ў ім на 658-й пазіцыі сярод усіх навуковых устаноў і на 508-й – толькі сярод УВА, БНТУ – адпаведна на 735-м і 585-м месцах, БДУІР – на 745-м і 595-м.

Аналіз індыкатараў сусветных рэйтынгаў паказвае, што беларускія УВА маюць добрыя паказчыкі па такіх статыстычных параметрах, як суадносіны паміж колькасцю выкладчыкаў і студэнтаў, доля выкладчыкаў з навуковай ступенню, параметры

і нападўняльнасць сайта і г. д. Аднак па якасці і колькасці навуковых публікацый, перш за ўсё ў базе Scopus, па фінансаванні навукі і шэрагу іншых пытанняў беларускія УВА далёка не лідары.

І справа не ў тым, якое месца займаюць нашы УВА ў табелі аб рангах. У рэшце рэшт паказчыкі ў рэйтынгах не могуць у поўнай ступені адлюстраваць усю шматбаковую дзейнасць асобных універсітэтаў. (Таму, дарэчы, і існуе вялікая колькасць рэйтынгаў.) Але разнастайныя рангаванні маюць вялізнае значэнне з пункта гледжання вызначэння нашага месца ў свеце, адпаведнасці сусветным тэндэнцыям развіцця вышэйшай школы, прэстыжнасці і канкурэнтаздольнасці на рынку адукацыйных паслуг і г. д. На наш погляд, трэба распрацаваць дадатковыя меры па стымуляцыі ўдзелу УВА ў сусветных рэйтынгах. Яны могуць уключаць: навучанне супрацоўнікаў асновам акадэмічнага пісьма і навукаметрыі, стымуляцыю і падтрымку асобных навукоўцаў і выкладчыкаў за публікацыі ў журналах з высокім статусам, асобных структур УВА, такіх як кафедры, лабараторыі, асобных УВА за высокія дасягненні. Механізмы для гэтага ў нас ёсць (конкурсы, гранты, прэміі і т. п.), трэба толькі расставіць адпаведным чынам акцэнт. З гэтай пазіцыі неабходна перагледзець і пэўныя нарматыўна-прававыя акты.

Вяртаючыся да выканання паказчыкаў Дзяржпраграмы, адзначым, што ў вызначаных рэйтынгах на ўстаноўленых пазіцыях сёння знаходзіцца пяць нашых універсітэтаў. А ва ўсіх трох рэйтынгах – толькі БДУ, БНТУ і БДУІР. Відавочна, што патрэбны дадатковыя намаганні, каб большая частка нашых УВА ўваходзіла ў сусветныя рэйтынгі, у першую чаргу ў вебамерычны.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Об утверждении Государственной программы Республики Беларусь «Образование и молодежная политика» на 2016–2020 гг.: постановление Совета Министров Респ. Беларусь, 28.03.2016 г., № 250 (ред. от 14.08.2018) // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2016. – № 5/41915(1).
2. Галынский, В. М. Вебометрические рейтинги: анализ изменений / В. М. Галынский // Высшее образование в России. – 2016. – № 11(206). – С. 72–78.
3. Галынский, В. М. Наукометрические показатели в формировании стратегии публикационной активности университета [Электронный ресурс] / В. М. Галынский, В. Г. Кулаженко, П. Л. Соловьев // Наукометрия: методология, инструменты, практическое применение: сб. науч. ст. / Центр. науч. б-ка им. Я. Коласа НАН Беларуси; редкол.: А. И. Груша [и др.]. – Минск: Беларус. навука, 2018. – С. 45–73. – Режим доступа: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/191532>. – Дата доступа: 21.10.2018.
4. Абламейко, С. В. Вузы стран-участниц СНГ в мировом вебометрическом рейтинге: анализ с учетом профиля их деятельности / С. В. Абламейко, М. А. Журавков, В. В. Самохвал // Высшее образование в России. – 2013. – № 8–9. – С. 25–31.